

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א, שבת בהעלותך ס"ח:

חלק א'

א] המנורה רומזת לחכמה

דבר אל אהרן וכו' בהעלותך את הנרות, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. יעויין בהעמק דבר לנצי"ב שפירש ששבעת הנרות רומזים על שבעת החכמות (הכוללות את כל סוגי החכמה כמ"ש הקדמונים), וגוף המנורה רומז על חכמת התורה יעו"ש, וכל החכמות יאירו אל פני המנורה, שכולם כלולות בחכמת התורה, וכמ"ש בבכורות ובעוד מקומות, גם תכלית כולם הוא לסייע בלימוד התורה ובעבודת ה'.

עוד מצינו שהמנורה רומזת על ענין החכמה במה שאמרו חז"ל (ב"ב כה:), הרוצה להחכים ידרים ולהעשיר יצפין, שהמנורה בדרום והשלחן בצפון, הרי שהמנורה רומזת על ענין החכמה וכנ"ל.

ב] גם שמן זית רומז על החכמה

גם שמן הזית שבו נצטוינו להדליק את המנורה רומז לענין החכמה, וכמו שאמרו (ברכות נז.): הרואה שמן זית בחלום יצפה למאור תורה שנאמר ויקחו אליך שמן זית זך, ע"כ. ועוד אמרו (הוריות יג:), שהרגיל בשמן זית משיב לימוד של שבעים שנה (שנשכח ממנו), עיי"ש. [ובמקו"א נכתב שיתכן שענינו של שמן הזית רומז שכשם שהשמן יוצא מהזית רק אחר רוב הכתישה, כן אין אדם זוכה לאור תורה רק אחר רוב העמל, וכמ"ש חז"ל שלכן נמשלו ישראל לזית (ירמיה י"א, ט"ז), משום שאינם מגיעים לשלמותם רק ע"י יסורים ועוני, וכמ"ש (בחגיגה) יאה עניותא לישראל וכו', וכמ"ש גם חז"ל (בילקוט שמעוני רות), שרות נקראת בעצרת ללמד שאין התורה נקנית אלא ע"י יסורים ועוני].

ג] נרות השבת והחנוכה גם הם רומזים לחכמה

והנה כשם שמצינו שנרות המנורה רומזים על ענין החכמה, כן הוא גם בנרות שבת וחנוכה, וכמ"ש חז"ל (בשבת), הרגיל בנר (לעשותו יפה, רש"י), זוכה לבנים ת"ח, שנאמר "כי נר מצוה ותורה אור", וכמו שהביאו שם כמה מעשים כאלו, יעו"ש.

ד] נר השבת היא כנגד נשמתו של אדם

ומלבד זה מצינו שענין נר השבת רומז גם על נשמתו של האדם, וכמ"ש חז"ל (שבת לב.). שעל ג' דברים נשים מתות בשעת לידתן, ואחד מהם הוא שאינם זהירות בנר שבת, שהוא משום שנשמה שנתתי בכס קרויה נר – על עסקי נר הזהרתי אתכם, ויעו"ש במהרש"א שביאור הדבר הוא שהאדם מחיה את נשמתו ע"י קיום מצות נר שבת שהיא כנגדה.

ואולי ב' הדברים הנ"ל משלימים זה את זה, שמצות נר שבת באה לרמז שהאדם יכול לחיות את נשמתו רק ע"י לימוד התורה, וכמ"ש ר"ע לפפוס בן יהודה (ברכות סא:), שישראל בלא תורה הרי הם כדג מחוץ למים. (ועוין בזה באריכות בשמירת הלשון שער התורה פרק י').

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

חלק ב'

א] שלש סיבות לתקנת מצות הדלקת נר שבת

לעיל הוזכרו טעמים נסתרים שגילו לנו חז"ל בטעם מצות הדלקת נר שבת, אולם לפי פשוטם של דברים טעם מצות הדלקת נר שבת הוא משום כבוד ועונג השבת ומשום שלום בית, וכמו שיתבאר.

בתקנת הדלקת נרות שבת מצינו כמה טעמים: עונג שבת, כבוד שבת ושלוש בית, וכמו שיתבאר.

דהנה מצינו שטעם המצוה הוא משום שלום בית, וכמ"ש בגמ' (שבת כב:): שלכן נר ביתו קודם לקידוש היום ולנר חנוכה.

עוד מצינו שטיקור ההדלקה הוא הנר שבמקום הסעודה, כדי לאכול את סעודת השבת לאור הנר, וכמבואר ברמ"א (רס"ג סעיף י'), ומקור הדברים בגמ' (שבת כה:), שמבואר שם שאין להדליק בנר שריחו רע שמא יניחנו ויצא, והדלקת נר בשבת חובה, דהיינו שחובה לסעוד לאור הנר כמבואר ברש"י ותוס' שם, והיינו משום עונג שבת כמבואר בתוס' שם וברמב"ם (פ"ה מהלכות שבת ה"א). [ואולם ברש"י כתב שם שכבוד שבת הוא שאין סעודה חשובה אלא במקום הנר].

עוד מצינו שמכבוד השבת הוא שיהיה נר דלוק בכניסת השבת, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ל מהלכות שבת ה"ה), וז"ל: וצריך לתקן ביתו מבעו"י מפני **כבוד השבת**, ויהיה נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת, שכל אלו לכבוד שבת הן, עכ"ל. וביאר הגר"א (או"ח סימן תקכ"ט) שכבוד שבת הוא מבעו"י, ועונג שבת הוא בשבת עצמה, (וכן כתבו בשם הגר"ח, בכתבים עמוד ק"ס).

ב] חובת גברא על כל אחד מישראל להדליק נר שבת

אולם מלבד טעמים אלו מצינו גם שיטת חובת גברא על כל אדם מישראל להדליק נר לכבוד שבת, אף כשנמצא במקום שאחרים מדליקים את הנר, וכמבואר בשו"ע (רס"ג סעיף ז'), שאורח שאין מדליקים עליו בביתו צריך להשתתף בפרוטה. ומסתבר שדין זה הוא בכלל מצות כבוד השבת שמוטל על כל אדם מישראל לכבד את השבת ע"י שמדליק את הנר.

והנה מקור דברי השו"ע הם מהמרדכי שכתב שכשם שבחנוכה מצינו שאורח שאין מדליקים עליו בביתו צריך להשתתף בפרוטה, ה"ה בנר שבת.

ודברי המרדכי צ"ע דבשלמא בחנוכה שטעם המצוה לפרסם הנס, הרי ודאי שכל אחד ואחד מישראל מחויב בזה, אולם בשבת מנין לנו שאדם שנמצא במקום שמדליקים בו ממילא את הנר ויש לו עונג שבת ושלוש בית – מחויב להשתתף בהדלקת הנר. (ומאי שנא הדלקת הנר מעריכת השלחן למשל, שאין אורח מחויב להשתתף בה).

והנה בתוס' (שבת כה: ד"ה חובה) הביאו שיש שרצו לומר שאין לברך על הדלקת הנר, וטעמם גם משום שאם היה הנר דלוק מבעוד יום אין צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו. (ונראה שכוונת שיטה זו להוכיח שהדלקת הנר אינה מצוה אלא הכשר מצוה, ליצור נר עבור שבת, וע"ז באה הראיה דהלא אם יש נר דלוק כבר אין צריך להדליק נר, הרי שאין מצוה בהדלקת הנר אלא שיהיה נר בשבת וההדלקה אינה כי אם הכשר בעלמא, והרי היא כהכנת המאכלים לשבת). ודחו התוס' את דבריהם דהלא גם בכיסוי הדם – אם כיסוהו הרוח פטור מלכסות, ואפ"ה מברכים על הכיסוי, וכן הנוול מהול י"א שאין צריך למולו, ואפ"ה מברכים על המילה, (ונראה שכוונתם לומר שממה שמצא דלוק אין צריך לכבות ולהדליק אין ראיה שאין ההדלקה מצוה בעצמה, אלא דכשיש כבר נר לא חלה חובת המצוה). ועוד כתבו שאף מי שיש לו נר דלוק, צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו, וכמו שמצינו

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בגמ' (שבת כג:), ובלבד שלא יקדים ולא יאחר, שאין להקדים ההדלקה מבעוד היום גדול. וכדבריהם כתבו הרא"ש (שם) והטור (סימן רס"ג).

ונראה שכוונת התוס' להוכיח ממה שלא יקדים להדליק מבעוד היום גדול, שרואים שישנה מצוה במעשה ההדלקה ולא רק שיהיה נר לשבת, ועל כרחך שאם הודלק הנר מבעוד יום צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו.

[וע' בגרע"א (סימן רס"ג, ג') שכתב שאף שהדין שלא יקדים אינו לעיכובא, שסוף סוף הדליק לכבוד שבת, מ"מ הוכיחו מזה התוס' שישנה מצוה במעשה ההדלקה, ואם לא הדליק כלל לשם שבת לא יצא ידי חובה].

וע"פ דברי התוס' שוב מובנים דברי המרדכי והשו"ע שישנה חובת גברא בהדלקת נר שבת, דהלא התבאר שאין המצוה רק שיהיה נר לשבת, אלא להדליק נר לשבת, וממילא כל אחד מישראל מצווה בזה. (אלא דבני ביתו של אדם הסמוכים על שלחנו יוצאים בהדלקתו, וכדין נר חנוכה דמעיקר הדין החיוב הוא נר איש וביתו).

אלא דיש להעיר, דאם כנים דברינו דמקור דברי השו"ע שאורח צריך להשתתף הם מהדין שלא יקדים, א"כ לשיטת הרמב"ם שהדין שלא יקדים נאמר בנר חנוכה ולא בנר שבת (וכמו שכתב בביאור הלכה), א"כ אין מקור לדין זה, והשו"ע הביא את הדין הזה ללא חולק, וקצת צ"ע.

והנה בשו"ע (רס"ג סעיף ח') כתב דב' או ג' בעלי בתים האוכלים ביחד, לא יברך כל אחד בעצמו על נרו, שלאחר שהדליק אחד שוב יש כאן שלום בית ועונג שבת, ואי אפשר לברך על תוספת האורה), וברמ"א (שם) כתב שאנו אין נוהגים כן.

ומקור דברי הרמ"א הובאו בב"י מהמהרי"ל שכתב שאפשר לברך על תוספת אורה משום שיש בזה שלום בית טפי ושמחה יתירה להנאת אורה בכל הזוויות.

ויל"ע בדברי הרמ"א, דאף דתוספת אורה מוסיפה שלום בית ועונג שבת, אולם הלא אין חיוב בתוספת האורה ואיך אפשר לברך על הידור המצוה (דבפשוטו אין מברכים על הידור מצוה, ואכ"מ).

ולהנ"ל מתבאר בפשיטות, דע"י תוספת האורה מקיים כל אחד את חובת הגברא שלו בהדלקת נר השבת, וממילא יש כאן מצוה חיובית שיש לברך עליה.

עוד מצינו במג"א (רס"ג, ט"ו) בשם המהרי"ל (שו"ת סימן נ"ג), שאדם יכול להדליק ולברך עבור סעודת חבריו עי"ש, וגם דין זה צ"ב הלא אין כאן עונג שבת ושלום בית כלל.

ולהנ"ל מתבאר בפשיטות, דמכיון שעל כל פנים מקיים בזה את חובת הגברא שלו יכול לברך עליה, וכשיוצר נר שבת עבור אדם מישראל יש בזה משום כבוד השבת אף שהוא אינו נהנה מזה. (ומדובר באופן שבביתו יהיה אור ע"י הדלקת אחר או שאינו יכול להדליק בביתו).

ג) האם אפשר להדליק נר שבת במקום שכבר דולק אור החשמל

והנה בזמנינו מדליקים רבים את נר השבת במקום שכבר דולק בו אור החשמל, ויש לעיין איך אפשר לברך על הדלקה זו, שהטעם שכתב המהרי"ל שבתוספת אורה יש שמחה יתירה מהנאת האור בכל פינה ותוספת שלום בית, לא שייך בתוספת נר על אור החשמל, ושרגא בטיהרא מאי מהני.

וכבר עמד בזה הגרש"י? אויערבאך (בהערות לשמירת שבת כהלכתה, פרק מ"ג הערה קע"א), וכתב ליישב שמ"מ יש כאן תוספת הידור בנר שמן המיוחד לכבוד השבת, ועוד כתב שמכיון שנהגו הנשים להדליק בכל אופן, שוב הרי זה כמו שנהגו לברך על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת ועל הלל בר"ח, וכתב שעדיין צ"ע.

(והטעם השני שכתב לכאורה צ"ע, דהלא מעולם לא נתקן מנהג כזה אלא הנשים מעצמם המשיכו להדליק נרות כבימי קדם, ואינו דומה למנהג שהנהיגו חכמים).

קהל עדת ישורון

ירושלים

ועי"ש שהדרך הראויה היא שהאשה תדליק את אור החשמל, ולאחר מכן את נר השבת, ותכוון בברכה גם על אור החשמל. או שתכבה את אור החשמל בשעת הדלקת הנרות, ובעלה או אחד מבני הבית ידליקנו לאחר מכן על סמך ברכתה.